

2009:44

Skromberga - en kulturmiljö att använda

Antikvarisk förstudie, 2009

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2009:44

Skromberga

- en kulturmiljö att använda

Antikvarisk förstudie, 2009
Ekeby socken, 1211
Bjuvs kommun
Skåne län

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2008 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2009:44
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Författaren
Fyndteckningar mm:
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Skromberga – en kulturmiljö att använda

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	6
Historik	6
Skromberga gård och disponentvillan	8
Skrombergaverken	9
Samhällsfunktioner i Skromberga	9
Brukshandel	10
Jordkällare för gruvammunition	10
Epidemisjukhus	11
Skola	11
Idrottsplats	11
Bostäder	12
Arbetarbostäder	12
Villor	12
122 år av kvalitetsprodukter	13
Referensobjekt i världen	14
Skromberga i förhållande till andra jämförbara anläggningar	15
Skånsk gruvnäring	15
Svenska gruvmiljöer	15
Dagens Skromberga	16
Efter nedläggningen – CC Höganäs nuvarande verksamhet	17
Åtgärdsbehov inom Skrombergaverken	17
Byggnader på anläggningen	18
Yttre miljö	19
Processutrustning	20
Föremål	21
Lokalt föreningsliv	21
Näringsliv i Skromberga och Ekeby	22
Pedagogiska möjligheter	22
Diskussion	23
Prioriteringar	24
Visioner	24
Badhuset som träffpunkt	24
Föremålsinventering på Skrombergaverken	26
Bok med rekonstruerad produktion	28
Skyltprogram i bebyggelsen	29
Bebyggelseinventering av Skromberga	29
Guideskript eller karaktärsprogram	30
Samarbete med skolorna	30
Skromberga som besöksmål	30
Byavandringar ovanför gruvgångarna	30
Det skånska gruvbältet – ett nationellt projekt om en hotad näring	31
Framtida möjligheter	31
Källor	32
Tryckta källor	32
Hemsidor	32
Informanter	32
Bilagor	34
Bilaga 1. Situationsplan över del av Skromberga	34
Bilaga 2. Situationsplan över Skrombergaverken	35

Skromberga ligger i Bjurås kommun.

Skromberga syns sällan på kartor utan blir där till en del av Ekeby. Skromberga ligger omkring 10 km söder om Bjurås.

Sammanfattning

Produktionen på Skrombergaverken, nuvarande CC Höganäs, lades ner sommaren 2008. Det fick Billesholmstraktens hembygdsförening att ana oro, då medlemmarna befarade drastiska förändringar av kulturmiljön i Skromberga. Därför kontaktades Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne under hösten 2008. Museet gjorde omgående bedömningen att Skrombergaverken och den anslutande bostadsbebyggelsen hade ett högt kulturhistoriskt värde och inledde därför ett engagemang på plats. I december arrangerade museet tillsammans med hembygdsföreningen ett inledande möte med rubriken *Vänd trenden i Skromberga – använd kulturmiljöns möjligheter*. Från Bjuvs kommun var uppslutningen näst intill total, såväl tjänstemän som politiker kom. CC Höganäs var också representerat genom Vd Peter Bellander.

Vid mötet meddelade Regionmuseet att man skulle genomföra en antikvarisk förundersökning av Skrombergaverken och Skromberga. Studien är nu avslutad och omfattar dels en översiktlig beskrivning av historiken kring Skrombergaverken, dels en nulägesbeskrivning. Stor tyngd har lagts vid den framåtblickande delen, vilken omfattar visioner i form av ett tiotal föreslagna projekt. Indelningen i flera projekt har gjorts för att underlätta en etappindela men också för att kunna koncentrera insatserna. De projektidéer som Regionmuseet har valt att lyfta fram är *Badhuset som träffpunkt*, *Föremålsinventering på Skrombergaverken*, *Smedjan (X-hallen) som utställningslokal och allaktivitetsbus*, *Bok med rekonstruerad produktion*, *Skyltprogram i bebyggelsen*, *Bebyggelseinventering av Skromberga*, *Guideskrift eller karaktärsprogram*, *Samarbete med skolorna*, *Skromberga som besöksmål* samt *Det skånska gruvbältet*. Området som utgör Det skånska gruvbältet sträcker sig över fyra kommuner, Bjuv, Helsingborg, Höganäs och Åstorp. Det innebär att projektet har en regional karaktär och därför fordrar andra resurser.

Under arbetet med den antikvariska förstudien av Skromberga har behovet av ett samarbete mellan kommun, lokalt näringsliv, ideella krafter och regionala aktörer blivit allt tydligare. Regionmuseets ambition har varit att rapporten ska ge samtliga parter inspiration till att sätta igång projekt som utvecklar och aktivt använder sig av Skrombergas kulturmiljö.

Kvarlämnad lera som vittrar och därmed kan bearbetas. Asfaltsplattan var tidigare full av lera som skulle vittra. Under asfalten ligger ballast i form av krossade skrombergarör.

Bakgrund

Regionmuseets engagemang i Skrombergaverken etablerades efter att Billesholmstraktens hembygdsförening hösten 2008 tog kontakt med museet. Från hembygdsföreningens sida var man orolig för att Skrombergas bebyggelse riskerade att snabbt förändras. Detta med anledning av att produktionen på Skrombergaverken hade lagts ner i juni 2008.

Museet besökte Skromberga och Skrombergaverken under hösten 2008 och i december sammankallade man såväl politiker som tjänstemän från Bjuvs kommun, till ett möte angående Skromberga. Rubriken för mötet var *Vänd trenden i Skromberga – använd kulturmiljöns möjligheter* och syftet var att fästa uppmärksamhet på Skrombergas kulturhistoriska kvaliteter. Museet ville också lyfta fram möjligheter att använda kulturmiljön som en resurs i utvecklingen av samhället. Regionmuseets engagemang har framförallt handlat om att levandegöra kulturmiljön.

Bjuvs kommun visade tydligt att man vill utveckla Skromberga. När den nya stadsbyggnadschefen, Göran Skoog, tillträdde sin tjänst i januari 2009 fick han omgående i uppdrag att konkretisera bevarandeplanen för Skromberga.

Historik

Den skånska gruvnäringen omfattar i huvudsak fyra kommuner, Bjuv, Helsingborg, Höganäs och Åstorp. I detta område går ett stråk, bestående av så kallade flötser med stenkol varvat med lera. Att det fanns stenkolsfyndigheter i området var känt redan under 1500-talet. En organiserad gruvnäring växte dock fram först under 1800-talets senare del. Initialt var det stenkol man bröt men ganska snart upptäckte man också lerans goda egenskaper. Flera schakt sänktes och namngavs ofta efter sina upphovsmän, deras fruar eller barn.

Rätningar till de allra äldsta produkterna på Skromberga. Munstycken där man tryckte ut lera till räfflade klinker.

Skromberga gård erhöll 1875 rätten att bryta stenkol. Dåvarande ägaren C. G. Cöster etablerade 1881 Skromberga stenkolsgruva. På grund av ekonomiska skäl fick Cöster relativt snart lämna ifrån sig både Skromberga gård och gruvan. Verksamheten köptes sedan av Nils Persson, en affärsman från Helsingborg.

Eftersom stenkålet inte var av särskilt hög kvalitet, började man istället att intressera sig för lerans egenskaper. För att ta reda på hur man på bästa sätt skulle förädla leran anlätades Franz Dauman, en tysk ingenjör. År 1886 bildades Skromberga stenkols- och lerkärlsfabrik med Dauman som disponent. Han var utbildad i England och uppförde på bara några år en enorm anläggning bestående av flera klinkerfabriker. Förebilden var ett engelskt mönstersamhälle.

Under åren 1886 –1904 hade åtta klinkerfabriker och en fabrik för eldfast tegel uppförts. Skrombergas siluett präglades då av de många höga skorstenarna. Förutom fabrikslokalerna kom även smedja, schaktöverbyggnader, transformatorstation, garage och kontor att ingå i anläggningen. I takt med att anläggningen tog form uppförde bolaget också byggnader för olika samhällsfunktioner, såsom brukshandel, epidemisjukhus och senare även ett badhus. Cöster hade under sin tid anlagt några arbetarbostäder i anslutning till Skromberga gård. Under Daumans ledning uppfördes de så kallade gruvhusen på Gruvgatan, vilka sedan friköptes av arbetarna under 1940-talet. På Norrevärn, i folkmun kallat Bengtsavärn, byggde gruvarbetarna själva sina hus. Så skedde även på Östervärn även kallat Rynkevärn.

Arbetarbostäder i anslutning till Skromberga gård.

Bruksgatan med brukshandel och epidemisjukhus på norra sidan och fabriken på södra sidan om vägen.

Skromberga utvecklades därmed till ett helt samhälle, man både arbetade och bodde där. Barnen gick i skolan ett stenkast från Skrombergaverken. När de, framförallt pojkarna, bedömdes stora nog gick de i sällskap av sin far eller annan vuxen till fabriken. Därefter sattes de i arbete och kunde successivt avancera i takt med att de lärde sig nya uppgifter. Produktionen var arbetsintensiv och 1907 hade Skrombergaverken omkring 1000 anställda. År 1950 hade antalet anställda dubblats.

Gruvdriften lades ner 1965. Efter det bröts inte längre stenkol och lera i Skromberga. Leran däremot fortsatte man att bryta i Lunnoms dagbrott, några kilometer nordväst om Ekeby. En ökad mekanisering av produktionen medförde att antalet anställda gradvis sjönk. Innan Skrombergaverken upphörde med produktionen i juni 2008 hade man omkring 90 anställda.

De byggnader som hörde samman med den direkta gruvdriften har i flera fall rivits. Enstaka finns kvar men utgör inte längre tydliga inslag i bebyggelsen. För de yngre generationerna, framförallt för dem som inte bor på orten, är den skånska gruvnäringen därför relativt okänd. Kanske möter man de keramiska produkterna hemma men alldeles säkert i offentliga miljöer och möjligen tar man en promenad på någon av slagghögarna. Skromberga kan bättre än så, samhället har en historia att berätta och en kulturmiljö med stora kvaliteter.

Skromberga gård och disponentvillan

Skromberga gård försågs under 1880-talet med nya ekonomibyggnader. När C. G. Cöster var tvungen att avyttra gården köptes den år 1891 av Skromberga stenkols och lerkärlsfabrik. Mangårdsbyggnaden ansågs då vara föråldrad och förfallen. Istället för att renovera den, lät man efter ett par år riva den. Därefter uppfördes en stor disponentvilla. Villan i två våningar är byggd i hårdbränt, gult så kallat förbländertegel på en hög sockel. Formen utgörs av en central del och med två integrerade flyglar. Byggnaden stod klar 1896. Disponentvillan genomgick en omfattande renovering 1943, då man också delade upp bostaden i lägenheter.

Vy över Skrombergaverken sett från Hultabacken, söder om Skrombergaverken.

Skrombergaverken

Skromberga ler- och stenkolsfabrik kom i folkmun att kallas Skrombergaverken. Den anläggning som möter oss idag är resultatet av flera årsringar av produktionslokaler som har lagts till varandra. Byggnaderna och byggnadskropparna är många och upptar ett stort område. För att få en komplett bild av anläggningens omfattning, fordras ingående okulärbesiktning i kombination med studier av planritningar och därtill aktuella situationsplaner. Flödesschemat har förändrats ett flertal gånger i takt med att processutrustningen har förnygrats och produktionen moderniserats eller produkterna bytts ut.

Fortfarande 2009 är de tre våningar höra längorna, klinkerfabrikerna, i rött tegel från 1890-talet, starkt karaktärsskapande. Därinne finns ännu torkanordningar och kammarugnar. Från vägen, Bruksgatan, kan byggnaderna dock bara anas. Där möter man istället av två generationers kontorsbyggnader samt produktionshallar av yngre datum. På håll är anläggningens landmärke fortfarande den höga och enda kvarvarande skorstenen. Från Hultabacken, vägen som går söder om Skromberga, är vyn däremot en annan. Man ser en mängd olika produktions- och lagerlokaler men naturligtvis även skorstenen.

Samhällsfunktioner i Skromberga

Skrombergaverken representerade mer än en arbetsplats. För många stod den för ett helt liv. För företaget var det viktigt med lojal och stark arbetskraft. Skrombergaverken tog därför ett utökat ansvar för dem som jobbade i fabrikerna liksom för deras familjer. Anläggandet av brukshandel, epidemisjukhus, postkontor och idrottsanläggning är exempel på detta. Skrombergaverken erbjöd de anställda fri läkarvård och hade både en sjuksköterska och en doktor.

I den stora jordkällaren förvarades ursprungligen gruvammunition.

Brukshandel

Skrombergaverken lät omkring år 1900 uppföra en brukshandel i gult tegel och en intilliggande ekonomibygnad i trä. I brukshandeln såldes allt, från torrvaror, charkuterier och mejeriprodukter till verktyg och konfirmationskostymer. Lokalerna var därför väl tilltagna och källarens rum många. Efter det att brukshandeln lades ner har den använts som auktionshall.

Nu genomgår den före detta brukshandeln en omfattande renovering och ombyggnad. När arbetat är klart kommer det istället för brukshandelns stora rum finnas flera lägenheter i byggnaden. Ännu vid ett besök i januari låg det ursprungliga klinkergolvet kvar och innerväggarna var vitkalkade. Fördelen med att brukshandeln byggs om, är att den på så vis bidrar till att ge tomma lokaler i Skromberga nytt liv.

Jordkällare för gruvammunition

Strax nordost om brukshandeln, där det fanns ett gruvschakt, ligger en björkbevuxen kulle av obränd slagg. På kullens norra sida finns ingången till en stor jordkällare. Ursprungligen anlades jordkällaren som förråd till den stora mängd gruvammunition som användes i Skromberga. När man inte längre nyttjade utrymmet för ammunition lär det ha använts som iskällare till mejeriet på Skromberga gård. Is hämtades då från mörkelgravar i trakten.

Disponentvillan stod klar år 1896.

Epidemisjukhuset under ombyggnad till lägenheter.

Jordkällaren mäter uppskattningsvis 4 X 5 meter. Väggar och golv utgörs av tegel, som sannolikt har tillverkats på plats. Ytorna är intakta medan dörrens bräder uppvisar omfattande rötskador. Möjligen kan delar av dörren behållas men förmodligen måste allt bytas.

Epidemisjukhus

I en tid då flera epidemiska sjukdomar florerade lät Skrombergaverken år 1900 uppföra ett epidemisjukhus. När epidemisjukhuset inte längre var i drift, fungerade det istället som pensionat eller ungarshotell. En mindre del av byggnaden inreddes till privatbostad i övrigt behöll man den ursprungliga rumsindelningen. Pensionatet drevs från 1942 och fram till 1990. I folkmun var det mest känt som *Panget*. Det hade en mycket viktig social funktion, då en förhållandevis stor andel av gruv- och fabriksarbetarna var ungarlar. I likhet med den tidigare brukshandeln kommer även epidemisjukhuset att nu byggas om till lägenheter. Fastighetsägaren för en diskussion med kommunen, om hur man på bästa sätt kan värna de kulturhistoriska värdena samtidigt som man omvandlar byggnaden till flera lägenheter.

Skola

I Skromberga uppfördes även en skola, kallad Centralskolan. Byggnaden revs under 1990-talet, då hade skolan under cirka tio år fungerat som privatbostad. I anslutning till skolan fanns även *Torget*, en plats där bruksledningen en gång i månaden lottade ut platsen där respektive gruvarbetare skulle bryta stenkol och lera. Fastigheten vid Skolgatan är numera bebyggd med marklägenheter. Gatunamnet *Skolgatan* påminner om den tidigare funktionen.

Idrottsplats

Eftersom Skromberga stenkols- och lerkärlsfabrik/Skrombergaverken hade ambitionen att ta hand om sina anställda anlades även en idrottsplats.

Husen på Gruvgatan har i flertalet fall byggts om men ett par av dem är ännu välbevarade. Strukturerna är däremot kvar med flera fastigheter i respektive långa, ursprungliga takvinklar, bred gatan och förbållandevís stora trädgårdar. Till höger syns det gruvhus som byggts till med "Salen". Det var företagets försök att förbindra ett Folkets hus. Gruvsalen användes för fester, begravningar och möten men också som skola och banklokal.

Bostäder

Arbetarbostäder

När C. G. Cöster ägde gruvanläggningen påbörjades under 1870-talet arbetet med att uppföra arbetarbostäder intill Skromberga gård. Traditionen med att uppföra arbetarbostäder fick aldrig på allvar fäste i Skromberga. Företaget upplät istället mark, där arbetarna byggde sina egna hus. De som inte hade familj bodde vanligtvis inhysta hos familjer som också jobbade på Skrombergaverken. De så kallade Gruvhusen uppfördes dock av företaget. Förutom som bostäder till familjer, var gruvhusen planerade för uthytningsrum på vinden och mindre pensions- och änkelägenheter.

För att ha råd att bygga egna hus användes leran som grävdes upp i samband med att grunden anlades. Av leran skapades råtegel, det vill säga tegel som endast lufttorkades. Väggar av råtegel var inte väderbeständiga, utan kläddes med panel. Flertalet hus uppfördes på detta sätt. Husen på Gruvgatan har, trots omfattande yttre förändringar, kvar stommar av råtegel. Längs parallellgatan till Gruvgatan, Förmansgatan, lät företaget uppföra hus av bränt tegel. Där bodde förmännen. Ofta sa man *Himmelriket*, eftersom dessa hus ansågs finare än de på Gruvgatan.

Villor

I anslutning till Skromberga gård uppfördes flera villor för ledande och nyckelfunktioner inom Skrombergaverken. Här byggdes överingenjörens villa, kamrens villa liksom modellörens villa. Skrombergaverkens modellör hette Anders Hallberg. Villan kom därför att kallas *Hallbergska villan*. Samtliga villor är uppförda i hårdbränt, gult tegel.

Klinkerfabrik nr 5.

Klinkerfabrik nr 1.

122 år av kvalitetsprodukter

Skromberga är i första hand känt för sin klinker men i ett 122-årigt perspektiv ryms betydligt fler produkter än så. Gemensamt för all produktion är medvetenheten om råvarans egenskaper. Leran som användes i Skromberga fick vittra omkring tre år. Idealet för denna process är en riktig skånsk vinter med täta temperaturväxlingar mellan plus och minus. Var hela vintern kall, tvingades man ibland att vända leran mekaniskt för att hjälpa den att vittra. Bearbetar man lera som inte har vittrat faller den isär i skikt, därför var vittringen central för produktionen.

Ursprungligen var produktionen inriktad på eldfast tegel, förblandertegel, glaserat tegel, saltglaserade keramikrör för avlopp och brunnar. Ganska snart började man tillverka trapp- och trottoarsten och i enlighet med det sena 1800-talets rika mönsterflora, var många av produkterna utsmyckade. I Landskrona går man fortfarande på mönstrad trottoarsten från Skromberga. Det gör man också i Berlin och S:t Petersburg. Under det tidiga 1900-talet utgjorde trottoarstenen den stora produkten och orderingången från Europas huvudstäder var enorm.

Parallellt med de ordinarie produkterna gjorde Skromberga också specialprodukter, såsom mönstergjutna reliefer till överstycken. Vid flera tillfällen kom konstnärer och formgivare utifrån till Skromberga, för att ta fram särskilda produkter. Konstnärernas medverkan gällde ibland renodlade specialbeställningar eller konstverk men också mer udda produkter till Skrombergas eget sortiment. En del av dessa finns ännu kvar i Skrombergaverkens lokaler.

Skrombergas enda kvarvarande skorsten, byggd av tegel som har tillverkats på plats.

Klinker till industriskorstenar kom också att bli en eftertraktad produkt. Skromberga utvecklade radiala stenar som, för att inte bli för tunga, också var perforerade. Produkterna fanns i sortimentet under perioden 1910-1930 och sammanföll med den tid under industrialismen då efterfrågan på skorstensklinker var som störst. Skrombergaverken sålde produkterna och höll sig också med egna skorstensmurare.

TVå ord återkommer i beskrivningar av Skrombergas produkter; *kvalitet och hygien*. Den hårdbrända klinkern klarade tuffa krav på vattenavspolning och lämpade sig därför väl i miljöer där de hygieniska kraven var stora, exempelvis i slakterier. Klinkerplattorna fick tack sin slittålighet stor spridning i offentliga miljöer.

Referensobjekt i världen

Det mest kända referensobjektet för Skrombergaverkens produkter är utan tvekan Jörn Utzons *Sydney Operahouse*. Andra objekt är *stationer i Londons tunnelbana liksom i Stockholms tunnelbana, elefanthuset på Skansen* samt *Slagthuset i Malmö*. Kundkretsen var internationell. Många av de större beställningarna gjordes på uppdrag av länder som Irak. Där har man av tradition sedan länge använt keramiska produkter i byggnader, såsom klinker och mosaik. Skrombergas produkter blev därför mycket uppskattade. Företaget fick även stora order från det forna Sovjetunionen bland annat till ett gigantiskt hotell i dåvarande Leningrad (nuvarande S:t Petersburg).

Lådorna är ännu fulla med pigment till glasyrer.

Detalj av trämodell för tillverkning av rör.

Skromberga i förhållande till andra jämförbara anläggningar

Skånsk gruvnäring

Den skånska gruvnäringen har haft fokus på brytning av stenkol och lera. Brytningen av dessa två naturtillgångar sammanfaller, eftersom stenkol och lera ligger varvade i flöts. Bjuvs, Helsingborgs, Höganäs och Åstorps kommuner har alla haft denna typ av gruvdrift. Kännetecknande för dessa kommuner är därför slagghögar, gruvgångar, ett fåtal kvarvarande gruvschaktöverbyggnader, produktionslokaler ovan mark samt ett flertal byggtekniskt och arkitektoniskt intressanta arbetar- och tjänstemannabostäder. Genom att gruvnäringen initialt var oerhört arbetsintensiv växte invånarantalet i gruvsamhällena snabbt. Näringen kom därför att präglade bebyggelsen i sin helhet. På flera håll uppfördes på kort tid förhållandevis stora samhällen kring gruvnäringen. Områdena fick planer med stadsmässiga kvaliteter och fortfarande är de rätlinjiga strukturerna tydliga, dock inte i Skromberga. Där finns visserligen Bruksgatan men övriga vägar karaktäriseras istället av att vara långsträckta, vilket gör att Skrombergas bebyggelse är spridd över ett geografiskt ovanligt stort område.

Svenska gruvmiljöer

Generellt associerar vi gruvmiljöer med mellersta men även med norra Sverige. Att det har funnits gruvnäring i södra Sverige glöms ofta bort. Den primära anledningen till detta är att gruvorna söderut är så mycket mindre och dessutom inte längre används aktivt. Det gör inte den skånska gruvnäringen desto mindre viktig.

Smedjan eller x-hallen som den också benämns.

Ur ett nationellt perspektiv bör ambitionen vara att bevara ett tvärsnitt av de svenska kulturmiljöerna, där har de skånska gruvmiljöerna en betydelsefull roll.

De kulturhistoriska kvaliteterna i dessa miljöer är ännu så länge okända för det stora flertalet. För att göra de skånska gruvorterna rättvisa bör de i ett nationellt sammanhang lyftas fram tillsammans, som *ett skånskt gruvbälte*. Då ges möjligheter att visa hur ler- och stenkolfyndigheterna sträcker sig genom fyra kommuner, Bjuv, Helsingborg, Höganäs och Åstorp.

Det skulle även kunna göras jämförelser mellan Skromberga och olika gruvssamhällen i Europa, framförallt med de engelska stenkolsgruvorna. Ett sådant material fordrar dock researcharbete med efterföljande analys, vilket därför får göras i ett senare skede.

Dagens Skromberga

Fysiskt dominerar Skrombergaverken fortfarande samhället medan industrilokalerna successivt töms på sin utrustning. Endast ett fåtal människor har nu sina arbetsplatser på Skrombergaverken. I bostadsbebyggelsen är situationen en annan, eftersom flertalet hus är bebodda. Brukshandeln och epidemisjukhuset har stått tomma en längre tid men byggs nu om till bostäder. Det utrivna byggmaterialet är i detta sammanhang ett positivt tecken på att byggnaderna åter kommer användas.

Förändringar och produktionsnedläggning till trots är den tidigare tillverkningen fortfarande påtaglig. I Skromberga finns en struktur och byggnadernas arkitektoniskt tydliga språk hjälper betraktaren att avläsa eller åtminstone ana sig till tidigare funktioner. Bebyggelsen är kontrastrik; storskalig anläggning i förhållande till en småskalig bostadsbebyggelse. Inom produktionsanläggningen ligger husen tätt sammanfogade och omges av ett ovanligt långsträckt omland där de egna hemmen ligger på rad med en omkrets på flera kilometer.

I trädgårdarna till busen på Grungatan har stora delar av den ursprungliga strukturen bevarats.

Anläggningen är ingenjörernas skapelse medan flertalet av de egna hemmen har utformats individuellt. Trots olikheter finns även bland egna hemmen en helhet, vilken är värd att lyftas fram.

Bebyggelsen i Skromberga omfattar också mellanrummen, områden mellan byggnaderna. Dessa områden användes ofta för produktionen, antingen i direkt anslutning till gruvbrytningen eller för att låta leran vittra. Under långa tider lagrades även produkterna utomhus, vilket gick utmärkt eftersom de var frosttåliga.

Byggnationen under mark, det vill säga de numera vattenfyllda gruvgångarna, ingår också i Skrombergas bebyggelse. Trots att de med blotta ögat inte kan ses idag, så innebär det faktum att gruvgångarna finns där att boende och verksamheter i området alltjämt förhåller sig till hålrummen under jord. Gångarna är vattenfyllda men det händer att marken rör sig.

Efter nedläggningen – CC Höganäs nuvarande verksamhet

Produktionen på Skrombergaverken (CC Höganäs) lades ner i juni 2008. Vid nedläggningen var antalet anställda cirka 90 personer. Därefter minskade personalstyrkan drastiskt. Flertalet av de anställda har idag administrativa arbetsuppgifter. Ett fåtal arbetar på lagret eller i outhuset med försäljning av det upparbetade lager av produkter som ännu finns samt med produkter som tillverkas av koncernens italienska fabriker. Ytterligare någon svarar för fastighetens skötsel. I andra lokaler bedrivs utbildning av plattsättare med särskild inriktning på CC Höganäs produkter. För detta ändamål säljer man även anpassat bruk. Delar av anläggningens lokalbestånd hyrs ut till externa verksamheter.

Åtgärdsbehov inom Skrombergaverken

Skrombergaverken har idag en italiensk ägare, Gruppo Ceramiche Ricchetti. Hur ägaren ser på anläggningen i ett långt perspektiv är inte känt. Man har dock framfört att anläggningen ska hållas intakt, några fastighetsförsäljningar är därför inte aktuella i dagsläget.

Modellörens villa, allmänt kallad Hallbergska villan.

Vid entrén till Skrombergaverken finns karaktärsskapande murar av kvaderbuggen sten.

Frågan bör ändå diskuteras, framförallt då stora delar av anläggningen representerar en kulturhistoriskt både värdefull och teknikhistoriskt intressant miljö, som skulle må bra av att få nya funktioner och därmed också kontinuerligt underhåll. I det bevarandeprogram för Bjuvs kommun som gick på remiss 1989 lyfts Skrombergas bebyggelse fram som kulturhistoriskt viktig. Programmet berör dock produktionsanläggningen på ett mycket schablonmässigt sätt. Fokus i 1989 års bevarandeprogram ligger snarare på bostadshusen samt på badhuset.

Åtgärdsbehovet och bevarandevärdet i anläggningen har inte blivit mindre de senaste 20 åren. Däremot har medvetenheten om kvaliteterna här och i jämförbara miljöer har ökat. För att bevara anläggningen i befintligt skick fordras stora ekonomiska resurser. Att bevara hela samhället i detalj är inte önskvärt, däremot bör Skrombergas historia, samhällets struktur och valda delar bebyggelsen och om möjligt delar av processutrustningen bevaras. Förutom det immateriella bevarandet av Skrombergaverken, omfattar diskussionen fyra olika grupper: byggnader, yttre miljö, maskiner och verktyg samt föremål. För att göra frågeställningen kring bevarandet hanterbar bör varje område behandlas för sig.

Byggnader på anläggningen

Skrombergaverken av idag är både en modern skapelse och en resa i historien. Delar av anläggningen är välskötta medan andra, mycket omfattande sådana har tagits ur drift och sedan har fått förfalla. Vid en vandring inne på området är kontrasterna stora. Truckar kommer och går, alldeles nya lastpallar doftar gott av trä och på asfaltsplanerna mellan byggnaderna står flera långträdare och väntar på last. Samtidigt är bilden en annan, utrangerade vagnar från tunnelugnen samsas med kasserade plattor. Gatten mellan de röda tegellängorna är avspärrade, på grund av risk att tegelstenar ska falla ut ur murverket.

Klinkerfabriker på ena sidan och lagerbyggnader på andra sidan längs med fabriksområdets interna gata.

Fasaderna visar prov på ett flertal olika tidsepoker liksom varierande byggmaterial. Inom anläggningen finns dessutom allehanda taktyper, såsom sågtandstak, lanternintak, sadeltak och flacka tak.

Yttre miljö

Nedgångarna till anläggningens skyddsrum är mossbelupna och där samlas skräp. Dörrarna, som skulle skydda alla där innanför, står sedan länge på vid gavel. Rosten tar över sådant som blivit stående. Sand och grus, som troligen användes för inblandning i leran, ligger kvar i träfack under tak. Den väldiga asfaltsplattan söder om anläggningen, där man tidigare vittrade leran, är numera tom med undantag av mindre högar med utrangerade plattor och tillfälliga upplag av metallskrot. Nätstaketet har förlorat sin ursprungliga taggtråd och sviktar betänkligt på sina ställen. Stigar som flitigt användes när produktionen var arbetsintensiv är övervuxna men minnet av dem lever fortfarande.

Ett hålrum i marken i anslutning till byggnaden K5, gapar tomt sedan krossen har demonterats och sålts till ett företag i Billesholm. Maskiner som har utrangerats och som inte har varit intressanta på andrahandsmarknaden, blir stående utomhus i väntan på skrotning. I ett hörn av anläggningen finns en extern verksamhet som specialiserat sig på att återvinna material. Här arbetar man med såväl utrangerad utrustning från anläggningen som maskiner och byggsektioner från andra håll.

Skyltar på byggnader talar om eller ger utomstående ledtrådar till ursprungliga funktioner. Området är stort nog för en stadsdel och delar av anläggningen har också en tydlig infrastruktur med gator. Trots att aktivitet ännu pågår ekar det tomt mellan byggnaderna. Det som idag kan upplevas som överdimensionerat var tidigare en förutsättning för den arbetsintensiva produktionen.

Nedmontering av en lersilo som sedan ska fraktas till Italien för att sättas upp i en fabrik där.

Processutrustning

De ursprungliga kammarugnarna, platsbyggda i tegel, är viktiga för förståelsen av den tidiga produktionen. Det gäller även ovanvarande torkanläggningar, i vilka värme från ugnarna återvanns. För att göra processutrustningen begriplig måste flödet hela tiden finnas med i beskrivningen, varje moment bör därför sättas in i ett större sammanhang. Eftersom Skrombergaverken har processutrustning från olika tidsåldrar, är detta särskilt viktigt. Kan man även få fram information om hur länge en maskin eller ett visst verktyg har brukats och om de olika årsringarna har överlappat varandra, får dokumentationen ytterligare en dimension.

Vissa delar av flödet kommer att vara svårare att dokumentera än andra. Primärt beror detta på att företaget sedan nedläggningen av produktionen i juni 2008 har hunnit utränga delar av utrustningen. För att göra flödet förståeligt kan man behöva komplettera med skisser och fakta utifrån. Billesholmstraktens hembygdsförening följde Skrombergaverken veckorna före produktionsnedläggningen och tog fram ett rikt fotomaterial, vilket sannolikt kan användas för att fylla eventuella luckor sedan processutrustning tagits ut ur lokalerna.

Trappsten som har tillverkats på Skrombergaverken.

Exempel på plattor med reliefdekor, även de från Skromberga.

Föremål

I anläggningen finns en mängd föremål, både produkter från Skromberga men även andra intressanta saker, såsom verktyg, lådor i laboratoriet som ännu är fulla med pigment, fossiler som hittats i gruvgångarna, ritningar, munstycken och mycket annat. Att inventera, dokumentera och aktivt gå igenom ett sådant material tar tid men är angeläget. Det är bland processutrustningen och föremålen som vi kommer nära den tidigare produktionen.

Produkter som har tillverkats i Skromberga finns i mängder inne i anläggningen. Ännu så länge ligger de orörda men vad händer om ägaren bestämmer sig för att avyttra anläggningen? Frågan bör finnas med i allt bevarandearbete.

Lokalt föreningsliv

Förutsättningarna att kunna förankra bevarandet av Skrombergaverken på lokalplan är goda. Den främsta anledningen till detta är det etablerade engagemang som finns inom Billesholmstraktens hembygdsförening. Men även det arbete som sker inom Skromberga akademi och samarbetet med Centrum för Arbetarhistoria i Landskrona bidrar till det lokala engagemanget.

Lager nr 14 till vänster och klinkerfabrik nr 5 till höger. Vaktkur på Skrombergaverken.

Näringsliv i Skromberga och Ekeby

Näringslivet i Skromberga och Ekeby representeras dels av CC Höganäs och dels av övriga företag, vilka framförallt ligger i Ekeby. Utöver CC Höganäs är Ekeby Möbler det mest tongivande. Företagets ägare har dessutom ett stort lokalt engagemang. Även Ekeby Sparbank har visat att man vill engagera sig i orten. Näringslivets engagemang kan inte ersätta kommunens helhetsyn eller regionalt arbete men det kan erbjuda kompletterande insatser som är nog så viktiga, framförallt i kombination med ideella krafter.

Pedagogiska möjligheter

Mot bakgrund av att Skrombergaverken utgör en stor och omfattande anläggning med enorma underhållsbehov, tvingas man ur ett antikvariskt perspektiv också att tänka på bevarande i form av dokumentation. Anläggningen är naturligtvis intressant rent byggnadshistoriskt, processutrustningen är även den intressant liksom produkterna och råvarorna. Var för sig blir dessa områden både svårförståeliga och endimensionella. Sätter man in dem i ett helhetsperspektiv blir upplevelsen en helt annan. Då kommer även människan in i bilden. Fortfarande finns anställda vid CC Höganäs som har varit aktiva i produktionen och som på ett fantastiskt sätt kan redogöra för sina tidigare arbetsuppgifter och erfarenheter. Dessa personer är viktiga att fånga upp.

Flera av fasaderna är idag i dåligt skick.

En kammarugn med färdigbrända klinker, får vara kvar i pedagogiskt syfte.

Diskussion

Oavsett med vilka metoder Skromberga och Skrombergaverken ska bevaras så fordras det samarbete mellan flera parter. Utöver ägaren har Bjuvs kommun en avgörande roll, eftersom man har möjlighet att styra planeringen i området.

CC Höganäs representerar den italienske ägarens förändring. I dagsläget är bolagets framtida strategi avseende anläggningen i Skromberga osäker. Trots detta bör ägaren löpande informeras om de insatser som görs för att utveckla Skromberga som helhet och göras medveten om de kulturhistoriska värden som finns i miljön. Även om stora förändringar blir aktuella inom anläggningen, kan det öppnas möjligheter att mötas eller åtminstone att få tid för att göra en dokumentation innan något försvinner helt. En god dialog med företaget bör därför främjas.

Bland de kulturmiljöer som Länsstyrelsen i Skåne anser som särskilt bevaransvärda finns området Gedsholm-Ekeby-Skromberga. Det representerar 1 av 7 utvalda kulturmiljöer i Bjuvs kommun. Att Skromberga är kulturhistoriskt intressant är därmed redan klarlagt.

Regionmuseets roll i arbetet med att bevara och finna olika former att använda kulturmiljön Skromberga, är framförallt att vara den samordnande. Museet kan också genom sin breda kompetens åta sig uppdrag, såsom att arbeta fördjupande eller pedagogiskt inom olika områden. Därtill genomför museet även inventeringar.

Kontoret från 1945 hyser numera en veterinärmottagning. Ledningen för CC Höganäs sitter istället i denna byggnad.

Prioriteringar

Människor med erfarenheter från ett långt arbetsliv på Skrombergaverken är i många fall åldrade. Det är därför hög tid att intervjua dem. Uppgiften är angelägen och bör göras, inte minst som komplement till befintligt arkivmaterial om Skromberga och Skrombergaverken.

Tillsammans med intervjuer bör även en rekonstruktion av produktionen göras medan kunnig personal eller tidigare anställda ännu finns till hands. Möjligheterna till en rekonstruktion påverkas också av byggnadernas gradvisa förfall, eventuella planer på rivning samt utrangering av processutrustning. Här kan Billeholmstraktens hembygdsförening bistå med sitt fotomaterial, vilket i många fall också visar människor i produktionen.

För att få grepp om hur anläggningen steg för steg har byggts upp och vilka funktioner som har funnits och ännu finns kvar, bör planritningar och situationsplaner som illustrerar tidsskikten upprättas och sammanställas på ett begripligt sätt. För att göra materialet mer tillgängligt kan det med fördel kombineras med foton som överensstämmer med respektive tidsskikt.

Visioner

Badhuset som träffpunkt

Bybornas vilja att ta aktiv del i Skrombergas utveckling är avgörande för ett långsiktigt arbete. Om kommunen lyckas öppna badhusets bastu igen, skulle man på ett mycket handfast sätt visa att man vill ha byborna med i arbetet att utveckla Skromberga.

Badhuset uppfördes 1920 efter ritningar av Skrombergaverkens modellör, Anders Hallberg.

I de samtal som Regionmuseets har haft med det lokala föreningslivet, framgår att bastun utgjorde kärnan i badhuset. Den var en mötesplats i anslutning till men ändå utanför Skrombergaverkens anläggning. Bastun var en funktion som, genom att den stod för en stark gemenskap, berörde de bastande in i själen. Sorgen var påtaglig när bastun stängdes och sedan såldes till en privatperson.

Badhuset, från 1920, är byggnadsminne sedan 1992. Det uppfördes efter år att påtryckningar från den socialdemokratiska kvinnoklubben. Motivet var att det behövdes en anläggning där arbetarna kunde tvättas sig. Till slut tog ledningen beslut om att uppföra ett badhus. Uppdraget att rita badhuset lär ha gått till modellören på Skrombergaverken, Anders Hallberg. Byggnaden har stora arkitektoniska kvaliteter och de framträdande kolonnerna ger den en närmast unik exteriör. Som del i en betydligt större helhet känns badhuset emellertid lösryckt som enskilt byggnadsminne. Idag görs byggnadsminnesutredningar om möjligt mindre objektsanknutna. Istället försöker man att se till hela miljöer, trots att detta gör arbetet med skyddskriterier och eventuella vårdplaner mer komplicerat och omfattande.

Att öppna bastun skulle inte hota byggnadsminnet. Tvärtom skulle byggnaden bli levandegjord igen. Att hålla bassängen funktionsduglig tarvar däremot helt andra resurser, vilket förmodligen inte kan motiveras. Bassängbad verkar inte heller ha efterfrågats av byborna. Det är bastun som är viktig.

Skyddsträskor som klänts med värmeständig metallväv.

Liggare för notering av klinkerplattornas torktider.

Föremålsinventering på Skrombergaverken

Under rubriken *Åtgärdsbehov inom Skrombergaverken* nämns föremålsinventering. Föremålen i anläggningen är ännu många och för att få en överblick krävs noggrann genomgång. Här avses produkterna som tillverkades på Skrombergaverken men även verktyg, skyddsutrustning, ritningar och modeller. En föremålsinventering hör till de projekt som bör genomföras så snart som möjligt, eftersom det är svårt att garantera att föremål blir kvar.

I en föremålsinventering bör man, förutom standarduppgifter, såsom foto, okulärbeskrivning, faktainsamling också fundera över föremålets dignitet. Allt kanske inte kan bevaras eller så kan bevarandet ske på olika sätt. Från hembygdsföreningen har man bland annat framfört önskemål om att använda klinker från Skromberga i offentliga utsmyckningar i närmiljön, exempelvis i rondellen vid Ekeby på väg 110. Att använda produkterna i den byggda miljön skulle tillgängliggöra delar av den föremålsskatt som har tillverkats på Skrombergaverken. Företaget har dessutom en lång historik av samarbete med konstnärer, vilket skulle kunna återupptas i en offentlig utsmyckning. Regionmuseet skulle, med utgångspunkt från resultatet av en föremålsinventering, vilja se ett urval av produkterna utställda och förklarade i någon form av permanent utställning i Skromberga. För att förverkliga det krävs samverken från flera av de föreslagna projekten.

En personligt dekorerad arbetsplats. Foto: Erika Hallin Här blandades lera till rätt konsistens

Smedjan (X-hallen) som utställningslokal och allaktivitetshus

Såväl hembygdsföreningen i samarbete med Skromberga akademi som Ekeby Möbler har visat intresse för smedjan. CC Höganäs italienske ägare har hittills sagt nej, någon försäljning är inte aktuell. Idag används delar av smedjan som lager för återstående produkter från Skrombergaverken. I ett av, de i vinkel byggda, garagen står frivilligbrandkårens brandbil. I övrigt är lokalerna tömda på sin ursprungliga utrustning. Taket har på sina ställen omfattande rötskador, det gäller även delar av bjälklaget.

En av anledningarna till att smedjan är intressant för en ny funktion, är att den i likhet med brukshandeln och epidemisjukhet är friliggande och dessutom ligger på andra sidan vägen i förhållande till den huvudsakliga produktionsanläggningen. Ekeby Möbler ser en möjlighet att förvara och eventuellt även sälja sommarmöbler i och i anslutning till dessa lokaler. Möbelaffären har diskuterat detta med hembygdsföreningen och menar att man skulle kunna ha ett samnyttjande av byggnaden.

Oavsett om fastighetens ägare ändrar sin ståndpunkt eller inte, är en aktivitetslokal viktig för att väcka liv i Skromberga. Det finns samlingslokaler i närområdet men inte i Skromberga. Utöver flexibla möteslokaler behövs det lokaler för att kunna visa produkter, ritningar, foton och annat material från verksamheten. Att lyfta fram detta material utgör en viktig del i arbetet med att levandegöra samhällets historia. För att undvika känslan av något temporärt är det angeläget att materialet kan samlas i en permanent utställning.

Detalj av den 124 meter långa tunnelugnen.

Foto: Erika Hallin

Vid eventuella ras inne i ugnen, användes skyddsdräkter för att kunna ta ut skadade plattor under pågående bränning.

Foto: Erika Hallin

Om materialet flyttas från Skromberga för att visas någon annanstans, förlorar det en stor del av sin autenticitet. Det kan också bli svårare att väcka människors entusiasm att bidra till utställningar etcetera.

Bok med rekonstruerad produktion

Produktionens olika moment – allt ifrån brytningen av stenkol och lera till glasering av plattor - är intressanta och tekniskt omfattande. För att kunna illustrera flödet på ett spännande och begripligt sätt bör text kombineras med bild. Att enbart presentera foton på maskiner gör berättelsen endimensionell. Med pedagogiska foton, där personer visar momenten, ges ett stort mervärde och det blir avsevärt lättare att förstå. En sådan dokumentation förtar dock inte de hisnande upplevelser som man kan få av att besöka enskilda lokaler eller att ensam vandra inuti eller utvändigt anläggningen. En rekonstruktion är ett komplement till andra former av levandegörande och i värsta fall en kompromiss vid en eventuell rivning.

Metoden har fokus på produktionen, ämnena och produkterna. Här förklaras krafterna, vilket är intressant i Skrombergaverkens fall eftersom stenkolet i detta sammanhang spelade en mycket viktig roll. Det användes till bränsle och ur värmen utvann man gas till ugnarnas generatorer. Biprodukter var stenkolstjära och kol.

Metoden att rekonstruera en numera nedlagd produktion har prövats med gott resultat på bland andra Västerås kraftstation. Se Bengt Spade och Sven Olof Ahlberg: *En dokumentation i ord och bild av driften i Västerås kraftstation*, 1997. Boken gjordes på uppdrag och gavs ut av Vattenfall.

Torkanläggning ovanför kammarugnarna.

Utrangerade vagnar från tunnelugnen samt kasserade plattor.

Foto: Erik Hallin

Skyltprogram i bebyggelsen

Skromberga är en kulturmiljö som kan fungera och användas på en mängd vis. Ett skyltprogram som är tillgängligt i bebyggelsen representerar en möjlig väg. Fördelen med ett permanent skyltprogram är att var och en på så vis kan ta till sig kulturmiljön när det passar. Skyltprogrammet kan också fungera som bas i en 'byavandring' och erbjuder då åhörarna att återvända till faktakunskaperna.

För att förstå hur området Skromberga hänger samman bör en stor skylt (tydlig situationsplan), där anläggningen liksom bostäderna och samhällsfunktionerna är markerade, finnas centralt placerad. Planen bör även kombineras med kortfattad text. Situationsplanen kan vara utgångspunkten och platsen dit man återvänder efter avslutat tur.

Skyltprogrammet skulle med fördel även kunna göras nedladdningsbart från kommunens hemsida. I ett skyltprogram kan man visserligen bara lyfta fram delar av verksamhetens historia men trots ett begränsat utrymme ger varje skylt besökaren möjlighet att komma närmare Skrombergas produktionsmiljö. Varje ord är därför viktigt för att texterna ska ge läsaren kunskap och bibehålla hans eller hennes intresse för att läsa mer.

Bebyggelseinventering av Skromberga

Trots att en stor del av Skrombergas befintliga bebyggelse har genomgått omfattande förändringar, har byggnaderna ett stort helhetsvärde. Mot bakgrund av det vore det önskvärt att all bebyggelsen som kan anses höra samman med bruket inventeras. I många av trädgårdarna, både i Skromberga och i Ekeby, finns ännu föremål från Skrombergaverken. Dessa bör också tas beskrivas i inventeringsmaterialet. Inventeringen bör även omfatta spår av tidigare markanvändning, exempelvis produktionsrelaterade stigar som utgjorde genvägar till och från fabriken. Uthus eller rester av sådana bör naturligtvis också ingå.

Guideskrift eller karaktärsprogram

Bevarandeprogrammet fungerar primärt som underlag för kommunen vid handläggning av bygglovsfrågor i ett visst område eller inom en viss fastighet. En guideskrift eller ett karaktärsprogram kan komplettera bevarandeprogrammet, genom att tydligare och mer i detalj lyfta fram det karaktäristiska och förklara varför Skromberga är kulturhistoriskt intressant.

Till skillnad från bevarandeprogrammet där man redogör för hur området är skyddat och vad man inte får tillåtselse att göra, kan man i en guideskrift eller i ett karaktärsprogram i större utsträckning visa på möjligheterna. Genom att exempelvis redogöra för vilka material som husen ursprungligen byggdes av och hur dessa ännu fungerar och fortfarande kan anskaffas, ger man konkreta råd. Andra råd kan vara att uppmana fastighetsägare att en gång om året fotografera sitt hus från respektive väderstreck. Det blir på sikt ett värdefullt arkivmaterial.

Samarbete med skolorna

För att tidigt förankra en förståelse för Skrombergas kulturmiljö, bör ortens historia om möjligt integreras i skolarbetet. Regionmuseet, och då framförallt arkeologen Helen Lilja, arbetar varje år med ett flertal projekt riktade till skolbarn. Där får eleverna aktivt ta del av kulturlandskapet. Möjligheterna att lyfta fram valda delar av kulturmiljön i Skromberga för olika skolklasser är många och borde på sikt utvecklas.

Regionmuseet har tagit fram pedagogiska material för olika kulturmiljöer. Dessa har lärarna sedan själva kunnat arbeta vidare med och återkomma till. Samarbeten med skolan brukar resultera i projekt som uppskattas av såväl elever som lärare. En del skolor har valt att återvända till platsen med nya årskullar. Det ger också lärarna möjlighet att arbeta långsiktigt med ett visst område och på så vis också integrera det i delar av den ordinarie undervisningen.

Skromberga som besöksmål

I Bjuv finns ett gruvmuseum och även grannkommunen Åstorp har ett, Nyvångs gruvmuseum. Skromberga kan inte konkurrera med ett schakt som man till dels kan gå ner i. Dess storhet som kulturmiljö ligger istället i samhällets helhet.

Byavandringar ovanför gruvgångarna

Gruvgångarna under Skromberga vattenfylldes när man slutade bryta lera och stenkol i mitten av 1960-talet. Möjligheten att gå ner i dem eller att till och med cykla flera kilometer under jord, är därmed borta. Dock skulle man med hjälp av befintligt ritningsmaterial över gruvgångarna kunna gestalta delar av dem ovan jord. I byavandringar skulle man kunna levandegöra gruvgångarna dels genom att visa på hur bebyggelsen ovan jord kan ha anpassat sig till hålrum under jord, dels genom att väva in berättelser från dem som bott i Skromberga eller arbetat på

Skrombergaverken. Om man väljer att utveckla byavandringar finns en potential att engagera byborna i arbetet, framförallt dem som tidigare varit anställda på Skrombergaverken. Viljan att engagera sig i sin närmiljö är avgörande för Skrombergas framtid. Att utbilda och rekrytera guider till byavandringar är i sig ett projekt, som är viktigt att påbörja när det fortfarande finns de som kan berätta om egna erfarenheter från Skrombergaverken.

Det skånska gruvbältet – ett nationellt projekt om en hotad näring

För att återknyta till kapitlet om *Skromberga i förhållande till andra jämförbara anläggningar* och stycket om *Skånsk gruvnäring*, så bör Skromberga och verksamheten vid Skrombergaverken också sättas in i ett regionalt och framförallt i ett nationellt sammanhang. Flera andra svenska näringar är eller har varit koncentrerade till särskilda delar av vårt land. Det ges en annan dignitet om man kopplar samman naturtillgångar och etableringen av flera verksamheter inom en och samma näring. Vi har den småskaliga verkstadsindustrin och Gnosjöandan i Småland, klustret av textilindustrier i sjuhäradsbygden i Västergötland, den bohuslänska fiskeindustrin och i Bjuvs, Helsingborg, Höganäs och Åstorps kommuner ett skånskt gruvbälte. Genom att under en gemensam rubrik lyfta fram flera anläggningar och här också olika kommuner, ökar man såväl utbudet som det samlade upplevelsevärdet. Ett besök i det skånska gruvbältet ska kittla flera sinnen.

Framtida möjligheter

Regionmuseet har med denna antikvariska förundersökning av Skromberga och Skrombergaverken försökt att lyfta fram det som är av särskilt stort kulturhistoriskt värde. Regionmuseet lämnar också förslag på vilka områden vi ser som angelägna att arbeta vidare med. För att utveckla Skrombergas kulturmiljö fordras insatser på flera nivåer och av flera parter, såsom Bjuvs kommun, ideella krafter, lokalt näringsliv och regionala aktörer. Vissa insatser är det av förklarliga skäl mer bråttom med än andra, eftersom CC Höganäs successivt utrangerar processutrustningen och att människor som har arbetat länge på Skrombergaverken blir allt äldre.

Det är Regionmuseets förhoppning att materialet kan bidra till att sätta fokus på möjligheterna att utveckla och aktivt använda Skrombergas samlade kulturmiljö. Vi hoppas också att materialet används vid prioritering av olika bevarandeinsatser i Skromberga. Regionmuseets antikvariska förundersökning gör inte anspråk på att vara komplett men försöker att belysa Skromberga och Skrombergaverken utifrån ett så brett perspektiv som möjligt.

Källor

Tryckta källor

- Billesholmstraktens Hembygdsförening: *Årsskrift 2003, Tema Ekeby – och Skrombergaverken*, Billesholm, 2004.
- Billesholmstrakten Hembygdsförening: *Årsskrift 2008*, Bjuv, 2009.
- Bjuvs kommun: *Bevarandeplan för Bjuvs kommun, samrådsremiss*, Bjuv, 1989.
- Book, Tommy och Daniel Bergman: *Förgängelsens geografi – Provisorier i kulturlandskapet*, Carlssons, Stockholm, 2008.
- Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1983: *Skånska kulturbygd, Bjuvs kommun*, Lund, 1985.
- Hansson, Cecilia och Carin Johansson: *Byggnadsminnen – Malmöhus län*, Länsstyrelsen i Malmöhus län, Malmö, 1995.
- Höganäs-Billesholms AB: *Huvudkatalog Höganäs, nr 415*, Höganäs, 1944.
- Nilsson, Tomas: *Bruksmiljö värd att slå vakt om*, Helsingborgs Dagblad, Helsingborg, 2009-05-10.
- Nilsson, Tomas: *Skromberga går ny vår till mötes*, Helsingborgs Dagblad, Helsingborg, 2009-05-11.
- Spade, Bengt och Sven Olof Ahlberg: *En dokumentation i ord och bild av driften i –Västerås kraftstation*, Vattenfall, 1997.
- Willim, Robert, *Industrial cool – om postindustriella fabriker*, HEX002, Lunds Universitet, Lund, 2008.
- Wrethov, Elin, *Bruk ur tiden – Nu är Skrombergaverket historia*, Helsingborgs Dagblad, Helsingborg, 2008-06-11.

Hemsidor

- http://www.m.lst.se/m/Kartor_och_planeringsunderlag/Kulturmiljoprogram, 2008-10-13
- <http://www.geonord.org/gruvor/>, 2009-03-03
- <http://www2.bjuv.se/Kultur--Fritid/Turism/Sevardheter/>, 2009-03-10

Informanter

- Bellander, Peter, vd CC Höganäs
- Bengtsson, Gert-Åke, anställd vid CC Höganäs
- Ingmarsson, Niklas, etnolog på Kulturen, Lund
- Klang, Kenneth, anställd vid CC Höganäs
- Nilsson, Staffan, Billesholmstraktens hembygdsförening
- Olofsson, Magnus, fil dr, Centrum för Arbetarhistoria
- Persson, Lars, anställd vid CC Höganäs
- Skoog, Göran, stadsbyggnadschef, Bjuvs kommun
- Svalö, Stefan, kommunstyrelsens ordförande, Bjuvs kommun
- Wallengren, Hans, fil dr, Centrum för Arbetarhistoria
- Wendt, Ann-Margret, Billesholmstraktens hembygdsförening
- Willim, Robert, etnolog och forskare vid Lunds universitet

Lund 2009-06-15

Helene Stalin Åkesson

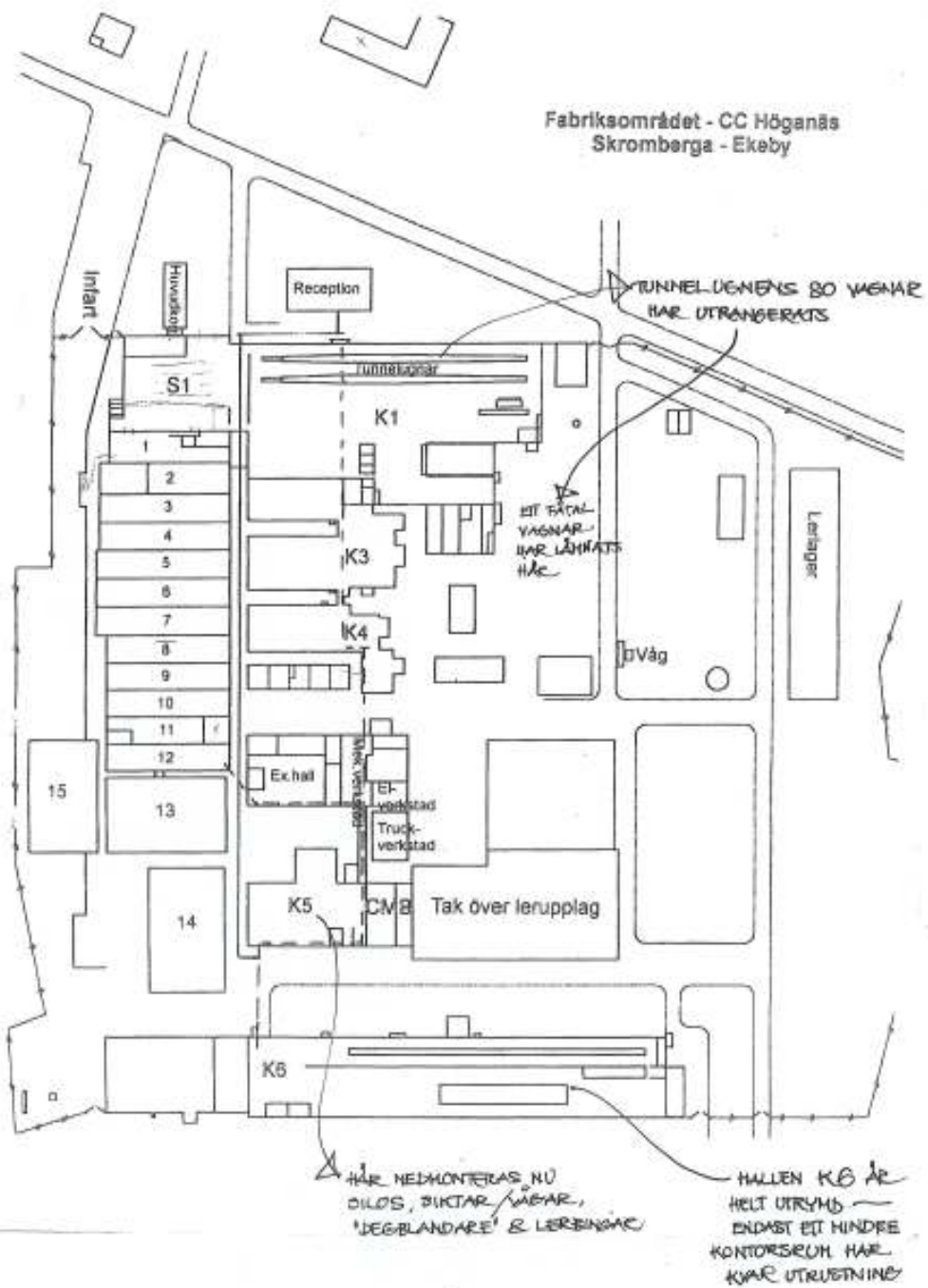
Bilagor

Bilaga 1. Situationsplan över del av Skromberga

Bilaga 2. Situationsplan över Skrombergaverken

- Nuvarande a. sgång.
- Ny dragning.

Regionmuseets rapportserie 2009

Kulturmiljö

1. Bröddarps mölla, Västra Ingelstads sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
2. Fjälastorps småskola, - restaurering av uthus, Brunnby sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
3. Gamlegård – fasadrestaurering, Helsingborgs stad, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
4. Hajen 13, Höganäs sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
5. Täckarehuset – restaurering av två jordkällare, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
6. Gravarna i Askgården – i skuggan av Flyinge kungsgård, Södra Sandby sn, FU, Helene Wilhelmson, 2002
7. Åter på Hammar 9:21, Nosaby sn, FU, Anders Edring 2009
8. Ruveröds kvarn – rekonstruktion av dämme och kvarnlucka, Riseberga sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
9. Renovering av balkonger på Tranchellska huset, AK, Mia Jungskär 2008
10. Hovdala slott huvudbyggnaden – dokumentation i samband med fasadrenovering, Brönnestads sn, BAD, Kristina Nilén, 2007
11. Hovdala slott hus D – invändig restaurering av ”Noras fåfånga”, Brönnestads sn, AK & BD, Kristina Nilén, 2007-2008
12. Krageholms mölla – i ny papp, Sövestads sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
13. Skånbergs mölla – renovering av hättan, Gladsax sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
14. Kvihusa 1:2 – åtgärder på tak till ekonomibyggnad, Eljaröd sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
15. Boplatser och en grav vid Norreskog, Ivetofta sn, FU, Tony Björk, 2008
16. Dunderbacken. Arkeologisk forskningsundersökning inom ärkebiskopsborgen i Åhus, Johan Dahln, 2008
17. Stångby kyrka, invändig restaurering och mögelsanering, Stångby sn, AK, Petter Jansson 2007-2008
18. Lövestads kyrka, utvändigt renovering, Lövestads sn, AK, Petter Jansson 2008
19. Öja kyrka, utvändigt renovering, Öja sn, AK, Petter Jansson 2008
20. Östra Vemmenhögs kyrka, renovering av tak, Östra Vemmenhögs sn, AK, Petter Jansson 2008
21. Näs kyrka, fasader och tak, Trollenäs sn, AK, Petter Jansson 2008
22. Att flytta en gravsten – Torben Billes gravsten i Lunds domkyrka, Lunds sn, AK, Petter Jansson 2008-2009
23. Cement, järn och berg, Södra Mellby sn, FU/SÖ, Bertil Helgesson 2008
24. Tobaksprojektet 2008, projektrapport, Jimmy Juhlin Alftberg med bidrag av Åsa Jakobsson, 2009
25. Frillestads kyrka – utvändigt renovering, Frillestads sn, AK, Heikki Ranta 2008
26. Norra Rörums kyrka – nyläggning av spåntak, Norra Rörums sn, AK, Heikki Ranta 2008
27. Schaktning vid Bosjö kloster kyrka, Bosjö sn, FU, Jan Kockum 2009
28. Glimmebodagården – omläggning av två takstån, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2008
29. Glimmebodagården – restaurering av fönster och dörrar, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2008
30. Loshults kyrkas orgelfasad, Loshults sn, AK, Lotta Eriksson, 2009
31. Fjärrvärme i Åhus, Åhus sn, FU, Jan Kockum och Catherine Svensson, 2001-2002
32. Yxor och brunnar i Härlöv, Kristianstad, SU, Tony Björk & Helene Wilhelmson, 2008
33. Harlösa kyrka, Relikskrin? & byggnadslämningar, schaktningsövervakning, 2006, Harlösa sn, Johan Dahln
34. Skepparslövs kyrka - absidarbeten, Skepparslöv sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
35. Övraby mölla - utbyte av vingor, Övraby socken, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009
36. Everöds kyrka - konservering av predikstol, Everöd sn, AK, Lotta Eriksson, 2009
37. Övedskloster - landskapsparken. Kulturhistorisk utredning i samband med våtmarksprojekt 2009, Öveds sn, Kristina Nilén, 2009
38. Heliga Trefaldighetskyrkan – konserveringsarbeten, Kristianstads sn, AK, Lotta Eriksson 2008-2009.
39. Förhistoria och historia i Gualöv - Gualöv 61:113, Gualöv sn, FU, Jan Kockum, 2009
40. Kv. Jörgen Kristoffersen 6, Kristianstad, värdebeskrivning 2009, DK, Emelie Petersson, 2009
41. Gamlegård Dagstorp 5:2 – renovering av stallängans södra vägg, Dagstorps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009
42. Sporrakulla Gård, AK, Glimåkra sn, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
43. Öllsjö 7:1, Skepparslövs sn, FU, Anders Edring, 2009
44. Skromberga – en kulturmiljö att använda, Ekeby sn, AF, Helene Stalin Åkesson, 2008-2009

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

